

Eesti keel läks ajalukku

Külli Prillop, Karl Pajusalu, Eva Saar, Sven-Erik Soosaar, Tiit-Rein Viitso. Eesti keele ajalugu. (Eesti keele varamu VI.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2020. 420 lk.

„Eesti keele ajalugu” teeb soomlased kadedusest roheliseks. Nimelt on uusim vastava kaaluga soomekeelne käsiraamat endiselt Lauri Hakulise klassikaline teos „Suomen kielen rakenne ja kehitys”, mille esmatrükk ilmus 1941–1946 ning viimane, parandatud ja täiendatud väljaanne on aastast 1979. Pärast seda on avaldatud vaid piiratud õppekirjandust, nagu Kaisa Häkise 1985. aasta väljaande „Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa” uustrukid ning Tapani Lehtise „Kielen vuosituhanne” aastast 2007, mis esitavad vanameelsemaid seisukohti, kui võiks arvata nende ilmumisaastast.

Eesti olud ei ole olnud just paremad. Tõsi, Arnold Kase „Eesti keele ajalooline grammatika I: Häälikulugu” ilmus juba 1967, kuid pealkirjas lubatud vormide ajalugu käsitlev jätkuosa jäi kahjuks avaldamata. Samal moel jäi pooleli Huno Rätsepa „Eesti keele ajalooline morfoloogia”, millest 1979–1982 ilmus küll kaks osa, kuid need jõudsid käsitleda vaid noomeni käänamist. „Eesti keele ajalugu” täidabki määratu lünga mitte ainult eesti keele, vaid üldisemalt läänemeresoome keelte uurimises.

Praeguse aja tasemel püsimine õnnestub „Eesti keele ajalool” üldiselt väga hästi – mõningad erandid toome välja allpool. Seejuures ületab teose novaatorlikkus mitmeti käsiraamatule sobiva taseme. Raamatul on väljapaistev, kuigi otseselt sõnastamata missioon osutada, et põhjaeesti keel on arenenud varem arvatust rohkem reeglipäraste häälikumuutuste ning

vastavalt vähem analoogiaarengute kaudu. Tervikuna moodustab teos antiteesi seni-sele soomekesksele arusaamale eesti keele ja selle lähisugulaskeelte ajaloost. Diskussioon vanade ja uute seisukohtade üle on siiski pigem ees kui juba möödas ning uus süntees laseb ennast oodata.

Tekstis on kahjuks märkimisväärne hulk vigu ja ebatäpsusi, mis loodetavasti parandatakse kordustrukis. Hooletusvigadena torkasid silma „palataliseeritud *s*” pro „palataalne sibilant *ś*” (lk 39), kaksiktärni puudumine **laul.me, el.ma* (lk 45; õigesti märgitud lk 46 **laulu), *selkä-sen > hlms *selkä-hen pro *selkä-sen > hlms *selkä-hen (lk 196), *hobuste, sallid* pro *hobuse, salli* (lk 203), *lääs* pro *laas* (lk 285) ning *(*vee.ra*). (*ha.se*).(*hen*) pro *(*vee.ra*).(*ha.se*).(*hen*) (lk 293). Moorateooria kirjelduses on väide „lühike silbilõpukonsonant ei ole mooraga seotud” (lk 164) vastuolus illustratsiooniga järgmisel leheküljel. Ebatäpsus on esiteks läänemeresoome algkeele kohta kirjutatud „Lõpuks võisid järgsilpides esineda kõik needsamad vokaalid mis pearõhulistes silpides” (lk 78) – ö siiski mitte, nagu lk 98 õigesti ongi. Lk 112 määratletakse *i*-tüvelisteks „noomenid, mille tüvevokaal ei muutu *e:ks*” – puudub täpsustus „ainsuse vormides”. Lk 333 kirjutatakse *i*-tüvelistest sõnadest alamsaksa laenudena, kuigi kõige vanemad nendest on vanaslaavi laenud (*papp, rist* jne). Lk 135 ja ka edaspidi larüngaalsena mainitud ? on täpsemini glotaalne klusiil. Läbi kogu teose esineb geograafiliste mõistete (Põhja-Eesti, Lõuna-Eesti) kasutust kõrvuti keelenimedega (põhjaeesti, lõunaeesti) kontekstides, kus ainult viimased tunduvad põhjendatud.

Raamatu struktuur on võrdlemisi selge. Alapeatükkide jaotus ja järjestus muudavad siiski mõne teema arutelu fragmenteerseks. Näiteks alapeatüki „3.3. Hilisalgäänemeresoome vormistiku rekonstruktsioon” sisu oleks võinud jagada ala-

peatükkide 3.4 ja 3.5 vahel. Kõige rohkem raskendavad lugeja orienteerumist neli-teist eraldi nummerdatud lisa, mis on hajutatud kolme esimese peatüki sisse. Ka pikemate alapeatükkide sisemine jaotus oleks vajanud rohkem järjekindlust: näiteks verbitüüpide järjekord alapeatüki 3.4.7 infinitiivivormide kirjelduses tundub kuidagi suvaline.

„Sissejuhatus” (lk 21–73) algab Karl Pajusalu alapeatükiga „1.1. Eesti keel uurali ja läänemeresoome keelena” (lk 21–32). Nagu öeldud, kui Soomes on käsi- ja õpperaamatutes valitsev tava jätta uusi-mad uurimistulemused mainimata, siis see alaosa osutab kohe, et „Eesti keele ajalugu” on teisest puust. Eelkõige on Valter Langi äsja saavutatud arheoloogiline *läbimurre tänapäeva uralistikas* kiiduväärselt tähelepanu saanud,¹ rääkimata muudest tagasihoidlikumatest 2000-ndate uuendustest.

Küllil Prillopi ja Tiit-Rein Viitso alapeatükis „1.2. Keeleajaloo uurimismeetodid” (lk 32–61) oleks häälikumuutuste tüübid (1.2.4) võinud esitada enne uurimismeetodeid (1.2.1–3), et nende rakendamist mõistetavamaks teha: näiteks lk 45 mainitud kombinatoorse ja sõltumatu häälikumuutuse vahe oleks olnud abiks siserekonstruktsiooni võimaluste piiride kirjeldamisel (lk 39).

Teistpidi oleks keele muutumise põhjuste ülilühikest kirjeldust alapeatüki 1.2 alguses (lk 33–34) võinud laiendada eraldi tervikuks. Kirjelduses on ökonoomiaprintsipi alla sattunud osa emfaasiprintsiipi mõjudest, võib-olla sellepärast, et esimese kõnelejäpõhisus ning viimase kuulajapõhisus on jäänud tähelepanuta. Mainimata jääb samuti, et keelt muudab pidevalt ka uudsuse vajadus emotsioonide väljendamiseks, mille tõttu varieeru-

vad igas loomulikus keeles vanad ja uued vormid nii häälikute, morfeemide kui ka sõnavara tasandil.

Komparatiivse meetodi (1.2.1) tõestusvõimele antakse kohe alustuseks põhjendamata negatiivne hinnang. Meetod ikkagi toodab nii kindlat teavet, kui ajalooteadustelt üldse on võimalik oodata, kuid tulemuste veenvus sõltub algandmete hulgast, kvaliteedist ja olulisusest (kõik häälikumuutused ei ole ühtviisi lihtsad).

Alapeatükk „1.2.3. Vanade tekstide uurimine” täidab asjatundlikult uurimistraditsioonis olnud lünka. Uralistika on üsna teravalt keskendunud nüüdismurretele seal kus indoeuropeistika vanadele kirjakeeltele. Erandiks oli indoeuropeisti koolituse saanud Eemil Nestor Setälä, kelle „Yhteissuomalainen äännehistoria” (1891) võttis eesti vana kirjakeelt hoolikamalt arvesse kui hilisemad Lauri Kettuse ja Arnold Kase häälikulood. „Eesti keele ajalugu” on ära teeninud kiituse selle eest, et viimaks on vanad keelemälestised murdetööndide kõrvale tõstetud.

Kahjuks jääb lünk püsima laensõnauurimise valdkonnas. Alapeatükis 1.2 ei mainita kordagi eelajaloolistest sõnalaenudest saadavat informatsiooni hääliku- või muude muutuste rekonstrueerimiseks ja dateerimiseks, kuigi sellel on keskne roll näiteks algäänemeresoome keele periodiseerimisel.² See annab alust arvata, et laensõnauurimise tulemusi ei ole piisavalt arvesse võetud ka mujal koguteoses. Kohati on eiratud koguni viimase poole sajandi laensõnauurimist, millest rohkem allpool.

Pajusalu ja Eva Saare alapeatüki „1.3. Eesti keele ajaloo uurimislugu” (lk 62–73)

¹ V. Lang, *Läänemeresoome tulemised*. (Muinasaja teadus 28.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2018; vrd A. Künnap, *Breakthrough in Present-Day Uralistics*. Tartu, 1998.

² Vrd P. Kallio, *The prehistoric Germanic loanword strata in Finnic. – A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe*. (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 266.) Toim R. Grünthal, P. Kallio. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 2012, lk 225–238.

kohta pole muud kurta kui asjatut tagasihoidlikkust, kuna mõni väljaspool olija oleks vabalt tõstnud Viitso ja Pajusalu oma põlvkonna silmapaistvamateks eesti keeleajaloolasteks.

Prillopi peatükk „2. Eesti keele ajalooline fonoloogia” (lk 74–168) on teoses ambitsioonikaim. Esituse teevad isikupäraseks prosoodia tõstmine tundmatusest keskmesse ning fonoloogiaalase uurimise nüüdistrend optimaalsusteooria. Teose kasutuse seisukohast võib see siiski olla risk, kuid teistpidi ka Setälä „Yhteis-suomalainen äännehistoria” on endiselt lugemiskõlblik, kuigi see on noogrammatika *par excellence*. Traditsioonilise rekonstruktsiooniga harjunud lugejat vaevalt ülearu häirib, et kirjutatakse **jal.ka*, mitte **jalka*. Probleemsem on sulgude () kasutamine jalgade rütmiliste üksuste piiritlejana, nii et nendega ei saa piiritleda vormidesse ebakindlalt või tingimuslikult kuuluvaid keeleüksusi.

Eriti tervitatav märkimisviis on kirjutada klusiilide algäänemeresoome astmevahelduspaarid neutraalselt **p/*t/*k* : **p̥/*t̥/*k̥*, kuna traditsiooniline **p/*t/*k* : **β/*δ/*γ* toetus üksnes soome läänemurrete sajanditetagusele seisundile. Edaspidi võiks loobuda ka strukturalistlikest eitusõnalistest väljenditest, nagu „mittemadal vokaal” *pro* „kõrge või poolkõrge vokaal”, mis võivad teksti loetavusele ja arusaadavusele halvasti mõjuda.

Käsitluse eesmärgina on nimetatud „eesti keele kujunemisel oluliste muutuste kirjeldamine” (lk 75). Sedalaadi käsi-raamatus oleks vaja vähemalt lühidalt mainida kõiki tuntud reeglipäraseid häälikumuutusi alguurali ja eesti keele vahel. Praegu jääb käsitlus fragmentaarseks ja lugeja ei saa teada, mis on välja jäetud. Peatükis ei ole midagi näiteks algsosome esisilbi *j*-diftongide muutustest, kuigi samasuunalisi muutusi järgsilpides käsitletakse pikalt. Kuna esimesed on tõestatud

laensõnade põhjal,³ osutab nende tähelepanuta jäämine ilmselt puudulikule laensõnauurimise tundmisele. Veel selgemini paistab mahajäämus laensõnauurimise alal väites „**ti* > **si* kajastub balti laenudes, kuigi mitte enam germaani laenudes” (lk 99): selle vana seisukoha on kummutanud Jorma Koivulehto pool sajandit tagasi.⁴ Samuti on mainimata muutuse **š* > **h* (lk 120) esinemine germaani laenudes.⁵

Naaskem diftongide juurde. Eespool mainitud ebatäpsuste hulka võiks lisada väljenduse „kui kahesilbilise sõna raskes esisilbis oli ümardatud vokaal, on läänemeresoome põhjarühma keeltes muutus **aj* > **ij* jõudnud toimuda enne muutust **ti* > **si*, aga kui esisilbis oli ümardamata vokaal, siis mitte” (lk 108–109). Esimene väide on õigesti tsiteeritud, kuid kui esisilbis oli ümardamata vokaal, siis **aj* > **oj*, nii et **ti* > **si* ei puutu üldse asjasse. Tegelikult ütleb tsiteeritud Petri Kallio,⁶ et kui sõna kerges esisilbis oli illabiaalne vokaal, ei jõudnud **aj* muutuda **ij*-ks enne muutust **ti* > **si* või üldse veel algsosome keeles, vaid tulemuseks oli **ej*.

Probleemsem väide järgsilbi diftongide kohta puudutab astmevaheldust nende eel: „Just nagu põhjaeesti ühemooralises **CVj*-silbis, püsis ka põhja-läänemeresoome kahemooralises **CVi*-silbis algusklusiil tugevana, sest selle sai siduda mooraga” (lk 111). Siin ei ole võetud arvesse, et pärissoome murdealal on *Vi*-diftongide eel nõrk

³ P. Kallio, Ensitavun diftongit kantasuoimesa. – Uralica Helsingiensia 2018, nr 11, lk 251–268.

⁴ J. Koivulehto, Vanhimmista germaanis-suomalaisista lainakosketuksista. – Virittäjä 1971, nr 4, lk 380–388.

⁵ J. Koivulehto, Vanhimmista germaanisista lainakosketuksista ja niiden ikäämisestä. – Virittäjä 1976, nr 1, lk 33–47; nr 2, lk 247–290.

⁶ P. Kallio, Jälkitavujen diftongit kantasuoimesa. – Fenno-Ugrica Suecana 2012, nr 14, lk 33.

aste (*jalvoi, kellane*) täiesti reeglipärane; eesti keelega võrdluskõlblikke pärissoome andmeid ei ole koguteoses ka mujal mainitud. Eriti anakroonne diftongiarengu suhtes on rekonstrueeritud soome alusmurde *patai ja eesti alusmurde *pataj (lk 110), toimus ju *ai > oi* väga varajases algläänemeresoome järgus.

Mõni teinegi häälikumuutustega seotud väide on vastuoluline või koguni väär. Esiteks, „kui *i jagunes kõrgeks *i-ks ja keskkõrgeks *e-ks, siis jagunes ka *u kõrgeks *u-ks ja keskkõrgeks *o-ks (Korhonen 1988)” (lk 106), jääb põhjendamata nii siin kui ka viidatud allikas.⁷ Tänapäeva teaduse seisukohast ei ole see lähenemine usaldusväärne.⁸ Teiseks, kui „**ln > *ll* toimus ainult pearõhulise silbi järel” (lk 119), kuidas on siis adessiivi lõpuks kogu läänemeresoomes *-lla ~ -la*? Ühesilbilistest noomenitest levinud analoogia ei ole usutav. Kolmandaks, Viitso julge hüpotees „**s ~ *h* vaheldus võib olla läänemeresoome ja balti ühine joon” (lk 120)⁹ põhineb üksnes balti *a*-deklinatsiooni ainsuse genitiivi lõpul. Baltoslaavi keeltes üldine *-ā* pärineb vanast ablatiivi vormist ning ainus erand, vanapreisi *-as*, seletub kõige pare-

mini analoogiana *i*- ja *u*-deklinatsioonide ainsuse genitiivi lõppudest *-is* ja *-us*.¹⁰

Puhtalt fonoloogia seisukohalt on probleemne *j* kui „palataalse” ning *ś, ř* ja *δ* kui „palataliseeritud” (lk 96) häälikute eristamine uurali algkeeles. Eesti keeles on *t', ś, ř* ja *l'* teatavasti palataliseeritud, täpselt prepalataalsed, kuna nende hääldus käib ainult kõva suulae (lad *palatum*) kaudu enne jõudmist vastavate alveolaarkonsonantide häälduspaika. Lihtsam on siiski eeldada, et uurali *ś, ř* ja *δ* hääldati palataalselt ehk tervenisti kõva suulae vastu samuti kui *j*: nõnda on ka Pekka Sammallahti ja Petri Kallio paigutanud kõik mainitud alguurali konsonandid ühele reale või tulpa koos *j*-ga.¹¹

Veel tahame osutada paarile lahtisele otsale. Esiteks, näide pikast vokaalist lühikese silbi järel vanas lõunaesti kirjakeeles (lk 134) ei pruugi tõestada sellega ühenduses mainitud hoopis teise häälikuarengu, põhjaesti keeles pika algussilbi järel toimunud vokaalikontraktsiooni (vrd eriti alaviide nr 33). Teiseks, eesti keele vältevastanduse tekkeloo lõpul tuleb poole lehekülje jagu juttu lõunaesti keele I ja II välte vaheldusest, mille võimalikuks põhjuseks on mainitud gemineerumine teise silbi poolpika vokaali ees (lk 152). Poolpikk vokaal on aga ka pikenemata vormides (*osa* : *ošsa*, *mat̃al* : *mat̃ala*). Objektivselt võttes esineb poolpikk gemineerumine vormides, kust on kadunud kas rõhuta silbi järgne *ř (*osařa) või kaasrõhulise

⁷ M. Korhonen, Uralilaisten kielten jälkitavujen vokaaliston historiaa. – Virittäjä 1988, nr 1, lk 8–25.

⁸ Vrd J. Kuokkala, Saami labial vowel stems and their background. – 12th International Congress for Finno-Ugric Studies. Linguistic Reconstruction in Uralic: Problems and Prospects. Oulu, 17–21 August 2015. <https://doi.org/10.17613/ssyc-5h10>; J. Kuokkala, Itämerensuomen -O/U-teonnimijohdokista. – Fennougriistiikan tutkijaseminaari. Helsingin yliopisto, 1. III 2018. <https://doi.org/10.17613/6k2w-rd05>

⁹ T-R. Viitso, The puzzle of the Proto-Finnic *h. – Contacts de langues et de cultures dans l'aire baltique: Mélanges offerts a Fanny de Siviers. (Uppsala Multiethnic Papers 39.) Toim M. M. J. Fernandez, R. Raag. Uppsala: Uppsala University, 1996, lk 320–321.

¹⁰ V. Rinkevičius, Altpreußisch: Geschichte – Dialekte – Grammatik. Baar: Zahna-Elster, 2017, lk 124–126.

¹¹ P. Sammallahti, Historical phonology of the Uralic languages. – The Uralic Languages. Toim D. M. Abondolo. Leiden–New York–København–Köln: Brill, 1988, lk 482; P. Kallio, Kantasuomen konsonanttihistoriaa. – Sámit, sánit, sátnehámit. (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253.) Toim J. Ylikoski, A. Aikio. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 2007, lk 230.

silbi vokaal (*matala). Tegemist on niisiis vormidega, mis hiljem on silbi võrra lühenenud, just nii nagu juba varem *h* kadu hävitas silpe ja tekitas pika gemineerumise (*osahan > *oõsa*). Samas peatükis on ka geograafilised mõisted keelenimede asemel (vrd üleval), mis vihjab, et ehk on see pool lehekülge teksti viimistledes kahe silma vahele jäänud.

Prillopi ja Saare peatükk „3. Eesti keele ajalooline morfoloogia” (lk 169–336) on tegelikult kirjutajate jaoks kõige nõudlikum osa: kuigi häälikulugu ei jää uralistikas maha indoeuropeistikast, ei ole uralistikas vormimoodustuse ajalugu olnud ligilähedalgi indoeuropeistikas juba XIX sajandil kõrgetasemelisele võrdleva grammatika (sks *vergleichende Grammatik*) traditsioonile. Alles 2000. aastatel on ilmunud uue põlvkonna, ennekõike Jussi Ylikoski modernsest keeletüpoloogiast lähtuvad uurimused, mida teoses ongi kiiduväärselt arvesse võetud. Kõigest hoolimata võib just see peatükk kõige kiiremini vananeda, kuna selles valdkonnas on uurimine jätkuvalt elav.

Selles peatükis tuleb kõige rohkem esile püüdlus seletada võimalikult suurt osa eesti vormistikust hilisalgsoome häälikuseadusliku pärandiga, vastandudes senisele uurimistraditsioonile. Eesmärk on iseenesest tervitatav, kuid siin-seal (nt lk 212) sunnib postuleerima lähedaste sugulaskeltele vahele seletamata jäävaid varajasi lahknevusi: hilisema perioodi reeglipärasust püütakse päästa varasema aja reeglipärasuse arvel. Mõni teine pakutud lahendus tundub kunstlik (nt lk 263) või läheb eelkirjutatuga vastuollu (nt sisekao oletamine enne lõpukadu lk 273). Mõni analoogiaareng on jäänud lausa unarusse. Näiteks ei ole teosest võimalik leida mingit teavet algsoome lühikese esisilbi ega tugevneva astmevaheldusega noomenitüvede kohta, mis kõik on nii eesti kui ka lõunaeesti keeles teistesse

käändetüüpidesse üle läinud. Nende arengud vajaksidki rohkem uurimist.

Ühes kohas on siiski vastupidi reeglipärane muutus esitletud analoogsena, nimelt mitmuse partitiivid `seinu, `leibu ja `piimu (lk 321). Põhjuseks on ilmselt ka siin laensõnauurimuste tähelepanuta jäämine. Eesti keele otsestes eelvormides on laensõnade *sajna (← blt), *lajpa (← grm) ja *pejma (← aaria) keskalgsoome mitmuse partitiivid kõlanud *sajnoja, *lajpoja ja *pejnoja. Teise silbi diftongid on neis tänapäevani reeglipäraselt edasi arenenud, olgugi et esimeses silbis on toimunud (kogu teoses eiratud) muutused *aj* > *ei* ja *ej* > *ii*.

Teisedki eelmise peatüki hädad ulatuvad siia. Tähelepanuta on jäänud eesti keelega paralleelsed arengud pärissoome murdealal, kuigi näiteks ühisused ja erinevused sõnakujude lühenemisel võiksid valgust heita peale häälikuloo ka vormide kujunemist puudutavale hüpoteesile. Samuti seostatakse siingi keelemuutust asjatult balti mõjuga: „Lisaks häälikuloolistele põhjustele võiski genitiivi ja akusatiivi ühinemist soodustada balti kontakt” (lk 191). Baltoslaavi keeltes väljendab genitiiv siiski osaobjekti, läänemeresoome keeltes vastupidiselt täisobjekti.

Üks raamatu paljudest uutest ideedest on, et superlatiivi tunnuse metatees toimus alles soome keele algjärgus ning eesti keelt see ei puudutanud (lk 208). Tuleks aga seletada, miks on soome superlatiivis jõudnud tüvevokaal kaduda (*suur-in*, *pah-in*), kuigi metateetilise possessiivsufiksi ees kadu ei ole (*velje-in*, *isä-in*). Ka eesti keeles viitavad superlatiivi metateesile sellised tuletised nagu *alumine*, *tagumine* (← **alojm-*, **takojm-*).

Leidsime kolm kohta, kus ammused teadmised on millegipärast ununenud. Esiteks väidetakse, et asesõna *sän ei kasutata lõunapoolsetes läänemeresoome

keeltes ning et muutus *s- > *h- on toimunud põhjapoolsetes läänemeresoome keeltes (lk 174). Ikkagi on eesti ja liivi refleksiivne tüvi *en-*, lõunaeesti *hin-* sama algupära. Teiseks kirjutatakse: „Soome, isuri, karjala ja vepsa keeles, samuti kirderannikumurdes on *nud-*partitsiibil ainsuses ja mitmuses erinev tunnus – mitmuse käändevormid on *e*-lised” (lk 184). Kuid siin on seletuseks lihtsalt progressiivne assimilatsioon *nUfEt > *nUEt > *nEet*. Need on siiski detailid, mis peatüki väärtust ei kõiguta. Kolmandaks jääb põhjendamata mõnevõrra olulisem väide, et kõigi eesti *me*-tüveliste noomenite algupärane vorm oli *m*-lõpuline (lk 280). Kindel on see ainult sõnadel *siida* ja *üdi* ning *võti*-tüübi instrumendinimetustel. Teistel sõnadel on läänemeresoome keeltes tavalisemad *n*-lõpulised vormid, nagu ka näitesõnal, vanal balti või germaani laenul *habe*: soome, karjala *haven* : *hapene*, vepsa *habin* : *-o-*, lõunaeesti *hapõn* : *habõna*; liivi *a'bbyn|z* : *-d*. Teisel näitesõnal *jäse* on ka mordva vastetes *-ñ* ja mari vastetes *-ŋ*; oletatud **-m* seevastu mingit toetust ei leia.

Ühes suhtes oleksime soovinud julget eemaldumist pikast uralistika traditsioonist: võiks loobuda liiga kindlate järelduste tegemisest uurali algkeele kohta selle tütarkeeltes puuduvate vormide alusel. See põhjustab selliseid järske väiteid nagu: „Alguurali keeles oli arvatavasti vaid kaks kõneviisi: indikatiiv ja imperatiiv” (lk 178), „Uurali algkeele verbivormistikku impersonaal ehk umbisikuline tegumood ei kuulunud” (lk 182) või „Alguurali keeles *j-ile muid käändelõppe ei liidetud” (lk 205). Vormide kadumine võib eksitada nägema uurali algkeelt tarbetult lihtsa ja primitiivseks. Kui ladinakeelseid allikaid ei oleks, võiks sama meetodi rakendamine näidata, nagu olnuks selles ainult kaks sugu ja kolm käänat, puudunuks futuurum jne.

Sven-Erik Soosaare peatükk „4. Eesti tüvevara ajalugu” (lk 337–375) on eelneva-

test peatükkidest lühem, tehes kokkuvõtte „Eesti etümoloogiasõnaraamatust” (EES). Mõistetavalt ei olda igas etümoloogias sama meelt, kuna neis asjus on nii palju arvamusi, kui on nende esitajaid. See ei ole siiski probleem, sest EES on ikkagi seni ajani mis tahes uurali keele kohta tehtud pädevaim ja ajakohaseim etümoloogiline sõnaraamat. Sellel põhinevad statistilised arvutused peavad suures osas paika, kuid on ka kõrvalekaldumisi. Näiteks kuigi germaani laenude määraks on arvutatud 193–315 ja skandinaavia laenudeks 21–62 sõna, on tegelikkuses arvud üksteisele lähemal, kuna mitmed autoriteetid ei erista neid laenukihte,¹² vaid liigitavad mõlemad germaani laensõnadeks. Sama laadselt eri rootsi, alamsaksa ja saksa kih tide eraldamine teineteisest on praktikas kui vette tõmmatud joon.

Kahjuks on Soosaar oma peatükki võtnud otse üle ka EES-i ainsa täiesti vananenud osa, nimelt eelajalooliste keelekontaktide absoluutse kronoloogia. On tüütu kritiseerida teist korda sama, mida on juba kaheksa aastat tagasi arvustatud,¹³ eriti veel kui osa sissejuhatus väidab, et „arvesse on võetud ka retsensioonidena avaldatud ilmumisjärgset vastukaja” – retsensioon puudub isegi kirjanduse nimekirjast! Ka toimetuse oleks võinud tähele panna, et balti ja germaani kontaktide alguse kaugesse minevikku asetamine on vastuolus juba sissejuhatuses (lk 24–25) nimetatud keeleperioodide kronoloogiaga.

„Eesti keele ajalugu” lõpeb pisut äkitselt ilma kokkuvõtteta. See, kes pole keeleajaloolane, võib küllap imestada ajaloolise süntaksi puudumise üle, mistõttu peab

¹² Nt A. D. Kylstra, S-L. Hahmo, T. Hofstra, O. Nikkilä, Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen. Kd I–III. Amsterdam: Rodopi, 1991–2012.

¹³ S. Junttila, Viron sanojen lähteillä. – Virittäjä 2013, nr 1, lk 136–143.

meelde tuletama, et just lausekonstruktsioonide rekonstrueerimine esitab kõige enam väljakutseid. Näiteks ehkki kõigi nüüdisgermaani keelte põhisonajärg on SVO, oli see vanimates ruunikirjades veel SOV. Teisisõnu, kõigi läänemeresoome nüüdiskeelte põhisonajärg SVO ei tõenda tingimata midagi algkeele kohta.

Igas keeleajalugu puudutavas suurteoses on paratamatult omad vead ja vas-

turääkivused. Sellegipoolest on põhjust rõõmustada, et uus kogumik on tõstnud eesti keele nende väheste maailma keelte hulka, millest on olemas asjatundlikult kirjutatud, mitmekülgne ja üksikasjalik diakrooniline ülevaade.

SANTERI JUNTILA,
PETRI KALLIO